

- az újságírók megelőző egészségvédelmi programjának kidolgozása;
- az újságírók továbbképzési programjának kidolgozása;
- önálló közvéleménykutató, és különösen a lapok, a rádió és a televízió olvasottságát, hallgatottságát és nézettségét kutató intézetek létesítésének kezdeményezése;
- az Egyesület sajtószervének megalapítása részvénytársasági alapon, azzal, hogy az Egyesület kötelezően rendelkezze a részvények egy részével, amelyeket tagjainak kezdeti önkéntes és díjtalan munkájával szerzett.

5. Az Egyesület támogatja tagjainak mindazon törekvését, hogy közösségekbe szerveződve közvetlenül bekapcsolódjanak a döntéshozatalba minden, részükre fontos kérdéstről a hírközlő szervekben, beleértve a tulajdonosokkal való viszonyokat, a vezetők jelölését és megválasztását is.

6. Az Egyesület kapcsolatba lép a Hivatásos Újságírók Jugoszláv Egyesületével Belgrádban és az átalakított vagy új Jugoszláv Újságírószövetséggel, mint az egyesületek szövetségével az érdekek és a közös programcélok és feladatok minimuma, valamint a hivatás egységes kódexe alapján.

Újvidék, 1990. március 3.

HORVÁT DEMOKRATA KÖZÖSSÉG (Hrvatska demokratska zajednica) *

A HORVÁT DEMOKRATA KÖZÖSSÉG PROGRAMJÁNAK IRÁNYELVEI ÉS CÉLJAI[•]

I.

A HDK eddigi fejlődési útjáról

Első általános nagygyűlésünkön szükségszerűen vissza kell tekintenünk – ha csupán főbb vonalaiban is – a megtett útra, amely elvezetett ehhez a mai naphoz. Meggyőződésem ugyanis, hogy ezzel a mai összefüggéssel történelmi fordulóponthoz értünk, hiszen ez az első alkalom, amikor az egypárti totalitarizmus teljes fél évszázada után egy horvát demokrata párt gyűlést tarthat, s ami még fontosabb, tanúságát adhatja a hazai és a hontalanságban élő Horvátország szellemi együvé tartozásának.

Annak a gondolata, hogy szükség van egy ilyen ellenzéki szervezetre, amilyen néven és programmal a HDK 1989. február 28-án megjelent, hosszú időn át érlelődött, s már a megelőző, 1988. év őszén felvetődött. Olyan időszak volt az, amikor a JSZSZK-ban egyre jobban kiéleződött a társadalmi-politikai és az államigazgatási válság, szoros összefüggésben az egypárti (kommunista) rendszerek bomlási folyamatával az európai szocialista országokban, de az egyre inkább erősödő nemzeti ellentéttekkel is Jugoszláviában, amelyeket a nagyszerb neoexpansionizmus hihetetlen mértékű elharapózása váltott ki S. Milošević vezérletével.

• A Horvát Demokrata Közösség 1990. február 24–25-én megtartott I. általános nagygyűlése külön határozatban kimondta, hogy a párt elnökének, dr. Franjo Tuđmannnak a nagygyűlés részvevőikhez intézett bevezető beszámolóját tekinti a HDK hivatalos programdokumentumának és politikai állásfoglalásának a következő négyéves időszakra.

* A Közösségtől a Program mellett megkaptuk a statútumot is, terjedelmi okokból azonban nem áll módunkban közölni. Nem kaptunk viszont választ a kérdőívben feltett kérdésekre. (A Közösség 1989. június 17-én alakult, 1990. január 25-én regisztrálták. Tagjainak száma 600–700 ezer. Cím: HDZ, 41000 Zagreb, Becičeva stuba 2. Tel.: 041 433-902 vagy 041 433-941.)

A HDK abban az időben jelent meg a politikai szinten, amikor Horvátország még csupán dadogó jelbeszéddel próbálta áttörni a szegyénteljes hallgatás páncélfalát, amely teljesen körülvette a „horvát tavasz” kegyetlen letörése, 1971 vége óta. Akkoriban még bénítólag hatottak a gonoszság következményei, amelyeket Horvátország 1972-es „korsovizálása” idézett elő, amikor a társadalmi (politikai, művelődési és gazdasági) életből eltávolítottak vagy háttérbe szorítottak minden haladó és nemzeti irányvonalat. Ezrével zárták be az embereket, s tizezreket menesztettek a munkahelyükről, reményüket vesztett menekültekévé téve őket a saját hazájukban vagy külföldön.

Ebben a félelemmel és kilátástalansággal teli szellemi légkörben a HDK megalakítása is aggodalmat keltett, kételyek merültek fel, hogy ez csak újabb erőszakhullámot válthat ki. A bizonytalanságot csak fokozta, hogy az unitarista-hegemonista és a dogmatikus sorokból már magát a HDK megjelenését is úgy fogadták, mint valami „neousztasa”, vagy a legjobb esetben is „szeparatista-nacionalista” szervezet újjáéledését, amellyel mint hazaárulással könyörtelenül le kell számolni. Az ilyen általános megbélyegzések mellett személyes rendőrségi-bírószági fenyegetőzésekkel is akadályozni próbáltak bennünket.

Nem hagytuk magunkat megingatni. Csupán a kezdeményezők első köréből álltak félre néhányan, a kibővített körből pedig heten kiestek, miután kisebbségben maradtak (44:10) javaslatukkal, hogy 1989. június 17-ére kitűzött alapító közgyűlésünket halasz-szuk későbbre.

Alapító közgyűlésünk megtartását a Panorama Szálló kongresszusi termében a rendőrség is betöltötte, amit mi úgy hidalunk át, hogy nem „nyilvános helyen” jöttünk össze. Érthető okokból így az előirányzott néhány száz résztvevő helyett csupán mintegy ötvenen voltunk jelen, s azok is elmaradtak, akik már előbb szembekerültek a többséggel, nyilvánvalóan nem csupán a közgyűlés időpontja miatt.

A HDK megalapításának 1989. június 17-i történelmi eseménye után nagy lendületet vett a tagság és a szervezetek létszámbeli növekedése, amiben a kitűzött programcélok és a történelmi körülmények egyaránt szerepet játszottak.

Habár a JSZSZK válságát elsősorban a Szerbia és Szlovénia közötti ellentétek, valamint a kosovói helyzet elmergesedése fokozta, egyre világosabbá vált, hogy az AV-NOJ-i JSZSZK lerombolásában a nagyszerb neoexpansionizmus végső céljai elsősorban Horvátország ellen irányulnak, mert mindig is ez az ország volt a centralizmus és a hegemonizmus legfőbb ellenpontja.

Helyénvalónak bizonyult az a megítélésünk is, amelyből a HDK megalapításakor indultunk ki, hogy a demokratikus átalakulás folyamatai, amelyek már minden Közép- és Kelet-Európa-i szocialista országot átfogtak, nem állhatnak le a JSZSZK határain. Annál kevésbé, minthogy a jugoszláv válság az államrend válsága: a szerbek sem tudnak megbékélni bármilyen, s legkevésbé az AVNOJ-i föderalizmussal, de ugyanígy a szlovének és a horvátok sem elégedettek az eddigi föderációval.

A HDK népszerűségét a horvát nyilvánosság előtt tovább fokozták a Központi Bizottsága által 1989. szeptember 30-án meghozott határozatok.

A mindenfajta horvátság genociditásának tételére, továbbá a horvát nemzet területi integritása és szuverenitása ellen intézett támadásokra, valamint a szlovén nép önrendelkezési joga kétségbe vonására válaszolva a HDK olyan nyilatkozatot tett közzé a nyilvánosság előtt, amelyben kifejtette, hogy minden népnek, így természetesen a horvát népnek is tartós, elidegeníthetetlen és csorbíthatatlan joga van az önrendelkezésre, beleértve az elszakadás jogát is.

Ugyanerről az üléséről a HDK felhívást intézett a Horvát Matica utolsó igazgatóbizottságának minden még életben lévő tagjához, hogy haladéktalanul újítsák fel ennek a legnagyobb múltú művelődési-tudományos horvát intézetnek a tevékenységét. Emellett csatlakoztunk ahhoz a nyilvános követeléshez is, hogy állítsák vissza Jelačić bán szobrát

a róla elnevezett téren, s egyedül a HDK fogalmazta meg – a zágrábi képviselő-testület-hez intézett felhívásában, amelyet azután szórólap formájában a polgárok számára is ki-nyomtatunk – azt az álláspontot, hogy ezzel a tettel jelképesen szakíthatunk az eddigi erőszakos és szerteágazó horvátellenes politikával, amely a legkülönbözőbb módon nyilvánult meg, az emlékművek lerombolásával is, egészen a mai időkig.

Újabb mérföldkő volt a HDK életében és fejlődésében az 1989. november 29-én köz-zétett Kiáltvány, amelyet a polgárokhoz, a Horvát SZK Képviselőházához és az egész horvát néphez intéztünk.

Ebben – az adott politikai körülményekhez mért – történelmi jelentőségű okiratban kifejtettük követelésünket, hogy a megjelölt módon valóra váltsuk a horvát nép önren-delkezési jogát a maga történelmi és természetes határai között.

Ennek a Kiáltványnak az indítékairól és tartalmáról még szó lesz a későbbiekben, most viszont csak röviden a visszhangjáról.

A Kiáltvány olyan hatást keltett a horvát népben, idehaza és külföldön egyaránt, hogy a HDK egyszeriben óriási fejlődésnek indult. A tagok és a tagozatok száma olyan gyorsasággal és olyan méretekben sokszorozódott meg, hogy ennek következe egysezeriben túlnötte addigi amatőr szerveződésünket, és meghaladta minden derülátó várakozá-sunkat.

Ma úgyszólván egyetlen város, község és kisebb helység sincs hazánkban, sem másutt a világban, ahol horvátok élnek, melyben a HDK-nak ne lennének tagjai, tagozatai és bizottságai. A helyi szervezetek közgyűlésein száz- és ezerszámra jelennek meg az em-berek. Nehéz lenne eldönteni, melyek a nagyobb szabásúak: az itthoniak-e, vagy azok, amelyeket Európa, Amerika és Ausztrália nagyvárosaiban tartottak meg. Hogy a horvát ember milyen szívvel és lélekkel tette magáévá a HDK programját és céljait, az egyértel-műen kiviláglott minden eddigi tömeggyűlésen, melyeknek nagyszerű sorából egyaránt említést érdemel Eszék és Rijeka, Vinkovci és Imotski, Đakovo és Dubrovnik, Zágráb és Split, Pula és Varaždin, Zadar és Valpovo, Slavonski Brod és Šibenik, Županja és Stu-bica, Konavli és Karlovac, Pelješac és Brač, Trogir és Hvár, vagy külföldön Stuttgart és München, Berlin és Bécs, Párizs és Oszló, Zürich és Freiburg, azután Toronto és Van-couver, Calgary és Vinipeg, New York és Cleveland, San Francisco és Chicago, Wa-shington és Ottava, vagy Sidney és Melbourn, Perth és Adelaide stb. stb. (elnézést kérve a nem említettekől).

Emellett külön említést kell tennünk az Összamerikai Konvencióról (1990. január 20–21-én tartották meg), amelyen megválasztották az USA-beli és a kanadai koordiná-ció bizottságot, valamint az amerikai kontinentális koordinációs bizottságot.

Nem kétséges, hogy a HDK szervezeteinek ez a gyors létszámgyarapodása, és ezek a nagygyűlések, melyeknek mindegyikén sorra kifejeződésre jutott a magas fokú nemzeti tudat, de egész tagságunk demokratikus törekvése is, jelentették a legjobb cáfolatot azokkal a rosszindulatú megbélyegzésekkel, a támadásokkal és próbálkozásokkal szem-ben, amelyek ki akarták kényszeríteni a HDK betiltását.

Mi egy percig sem kételkedtünk abban, hogy a demokratikus átalakulás folyamatában a HDK elnyeri törvényes létjogosultságát. Legalizálása azután, amire ez év február 5-én került sor Horvátország nyolc politikai pártjának bejegyzése keretében, további ösztönzést adott a HDK tagságának és tagozatainak bővüléséhez.

Maga a bejegyzés azonban újabb hullámát indította el a HDK elleni indokolatlan tá-madásoknak, és céljai kiforgatásának. Az egyik legalattomosabb rágalom az volt, misze-rint a HDK több millió dolláros összeggel rendelkezik, méghozzá azzal a céllal, hogy ebből támogassunk minden ellenzéki gyülekezést. Az ilyen aljas fondorlatok jelentősé-gét nem kell ugyan túlbecsülni, de nem árt feljegyezni őket, s megvilágítani politikai ter-mészetüket.

A hegemonista-unitarista és a dogmatikus-antidemokratikus irányzatoknak még

mindig vannak követők, akik nemcsak hogy a HDK betiltását követelik, hanem a gyűléseinken még fegyverrel is fenyegetőznek, engem pedig halállal fenyegetnek (ismétlődő telefonos és írásos félelemkeltéssel).

Az ilyenek nyilvánvalóan semmit sem okultak a történelemből. Ha már ők maguk nem képesek felfogni, hogy véget ért az egy párti esztelenség és jogszegés korszaka, legalább a bibliai tanulmányokra visszaemlékezhetnének: aki kardhoz nyúl, kard által vész el.

A legalizálással lehetővé vált a HDK I. általános nagygyűlésének összehívása is. Ennek megtartásával az Elnökség, a Központi Bizottság és a Végrehajtó Bizottság eleget tesz annak az ígéretének, amelyet a rendkívüli körülmények között lebonyolított alapító közgyűlésen tett a tagságnak, hogy amint kialakulnak a kedvező körülmények, azonnal összehívják a rendes közgyűlést, mint amilyenek ez az I. általános nagygyűlés tekinthető.

Beterjesztve jelentésemet az eddig megtett útról, vagyis a HDK vezetőinek és szervezeteinek eddigi tevékenységéről, elnöki minőségemben én személyesen, együttesen a központi vezető testületet mindegyikével visszaadjuk megbízatásunkat ennek a nagygyűlésnek, hogy azután – a napirend folytatásában – demokratikus módon, titkos szavazással megválaszthatassuk a HDK új vezetőségét.

Ezen túlmenően még csupán egy megjegyzés engedtessek meg nekem: az alapító közgyűléstől kezdődően egészen maig a mi sorainkban, vagyis a HDK központi vezetőségének soraiban soha nem volt semmiféle megosztás és nézeteltérés. Megőriztük egységünket, áthidalva minden különbséget az egyes kérdések megítélésében, a HDK általános érdekeinek szem előtt tartásával. Ez önmagában igazolja, hogy kizárólag a HDK programcéljainak megvalósítása vezérelt bennünket, nem pedig a személyes érdek.

Ennyit a Horvát Demokrata Közösség fejlődési útjáról.

II.

A HDK programcéljainak egyértelműségéről

Függetlenül attól, hogy a három alapokmány, amelyre a HDK politikája épül – a Programelvek előtervezete (1989. február 28.), a Programnyilatkozat (június 17.) és a Kiáltvány (november 29.) – egyaránt magán viseli a történelmi pillanat adott körülményeinek bélyegét, együttesen mégis teljesen világosan és félreérthetetlenül határozzák meg a HDK programcéljait.

És ha ezekről beszélünk, akkor mindenekelőtt abból kell kiindulnunk, hogy döntő különbség van a HDK és Horvátország minden másik politikai pártja között. Ez pedig abban van, hogy a HDK nemcsak hogy azonos alapállásból száll síkra az általános emberi, polgári jogokért és a parlamentáris demokráciáért, mégpedig mindegyiküknél kifejezettebb és tartalmasabb formában, határozottabban és következetesebben, hanem ezen felül megköveteli a horvát nép önrendelkezési jogát és állami szuverenitását is.

Ez abból a tényből fakad, hogy egész programunkat és politikánkat – a mai civilizáció általános demokratikus elvein túlmenően – az újkori horvát történelem három lényeges meghatározó összetevőjére és elemére építjük. Elsősorban a starčevići horvát történelmi államjogra, amely a nagy francia forradalom szabadságesszméit foglalja magában. Továbbá a radići általános emberi republikanizmusra, amely az államalkotói horvátságot kiterjesztette a köznép legszélesebb rétegeire. Végezetül pedig a horvát baloldali hagyományoknak arra a pozitív töltetű magvára, amely a horvát népnek megadta az önrendelkezés jogát, s ezt belefoglalta az AVNOJ-i elvekbe és a ZAVNOH-i Horvátország létébe, leszűkítve viszont az egy párti centralizmus és a kommunista társadalom utópiája által.

Ilyen programelvekből kiindulva a HDK úgy ítélte meg, hogy mindezek az összetevők, minden következményükkel együttesen fontos szerepet tölthetnek be az újkori horvát történelemben, noha egyikük sem érte el teljesen a maga célját. Ebben az objektív kö-

rülmények épp úgy közrejátszottak, mint a programok szubjektív gyöngeségei és egyoldalúságai. Úgy ítéljük meg, hogy a horvát politika céljait a mai korban csak egy olyan program válthatja valóra, amely magába tudja foglalni a belőlük fakadó összes pozitív tapasztalatot, és képes lesz választ adni a megváltozott körülmények minden kihívására.

A HDK akcióinak sorában a november 29-i Kiáltvány egyértelműen ezt a szándékot juttatta kifejezésre. Történelmi jelentőségére több bizonyíték is van. Elsősorban is, célkitűzéseivel ez a Kiáltvány a legújabbkori horvát történelem ritka és legérdekesebb okmányai közé tartozik. Másodsorban, tartalmi szempontból egyedülállóan kapcsolja össze a horvát törekvéseket a Közép-Kelet-Európában végbemenő demokratikus változásokkal. És harmadsorban, a horvát politikai pártok közül – a hatalmon levőt épp úgy ideszámítva, mint az ellenzékiet – egyik sem merete nyíltan támogatni, sem nyilvánosan elítélni ezt a Kiáltványt.

Mínthogy azonban e Kiáltvány után, sőt annak ellenére is még mindig egyre több a félremagyarázás, vagy egyszerűen az értetlenség a HDK programjával kapcsolatban, különösen azok táborában, akik minden horvát programot elleneznek, de maguknak a horvátoknak a soraiban is, ezért bizonyos kérdéseket jobban meg kell világítanunk.

A kitűzött célok rosszindulatú tolmácsolásának, illetve azok meg nem értésének, vagy egyoldalú, kétes értelmezésének többféle forrása és szándéka van.

A hegemonista-unitarista törekvések és a jugoszláv nagyállami felfogások hívei a HDK programcéljait egyszerűen kiegyenlítik az usztaza Független Horvát Állam megújításának szándékával. Eközben megfeledkeznek arról, hogy az FHÁ nem kizárólag „csatlós” képződmény és „fasiszta bűncelekmény” volt, hanem egyben kifejezője is mind a horvát nép önálló államiságra való törekvésének, mind pedig annak, hogy ezt a maga határain belüli törekvést felismerték a nemzetközi tényezők is, ez esetben a hitleri Németország kormánya, amely a Versailles-i államok romjain „új európai rendet” akart létrehozni. Ezek szerint az FHÁ nem a tengelyhatalmak üres szeszélye volt csupán, hanem következménye is egy teljesen meghatározott történelmi folyamatnak.

Azok, akik a horvátok soraiból azért támadnak bennünket, mert „a horvát népnek a maga történelmi és természetes határai közötti történelmi egységéért” szálltunk síkra, biztonságát szolgáltatók annak, hogy vagy nincs fogalmuk a történelmi és geopolitikai tényezőkről, amelyek hosszú távon meghatározzák az egyes népek sorsát, vagy pedig nem törődnek ezzel. Amikor minket hibáztatnak a polgárháborús veszély kihívásával, elfelejtik, hogy ezzel a követeléssel mi akkor álltunk elő, amikor a Nagy Szerbia megalakításának terveit a már lerombolt AVNOJ-i Jugoszlávia keretein belül vagy azon kívül már a nemzetközi nyilvánossággal is közzétették, egyidejűleg a jaltai megállapodás felbomlásával és az új európai rend kialakulásának kezdetével.

Márpedig aki ilyen belső körülmények között, amelyek elsősorban a kosovói és a szerb-szlovén válság következtében álltak elő, s amelyek miatt ma nyílt viták folynak Jugoszlávia széthullásának lehetőségeiről, de különösen a megváltozott nemzetközi helyzetben, amikor a nagyhatalmak vezetői, Bush és Gorbacsov azt hangoztatják, hogy tiszteletben kell tartani az egyes népek akaratát – tehát aki még most sem látja szükségét, sőt parancsoló szükségszerűségét annak, hogy állást foglaljon a horvát nép történelmi-geopolitikai érdekei mellett, az valóban nem méltó arra, hogy az ő nevében szóljon.

Követeléseinkkel előállva mi szem előtt tartottuk, hogy a jelenlegi alkotmány szerint Bosznia-Hercegovina a horvát népnek is nemzeti állama. Ez a követelésünk csupán a kifejezése és folytatása volt azoknak az elképzeléseknek, amelyeket a 19. és a 20. század olyan horvát politikusaival fogalmaztak meg, mint a „haza atyja”, dr. Ante Starčević, továbbá Mihovil Pavlinović, dr. Ante Trumbić és Stjepan Radić. Ők sorozatosan úgy beszéltek Boszniáról és Hercegovináról, mint amelyek geopolitikai egységet képeznek Horvátországgal is és a Nyugattal is, nem kételkedve abban, hogy népük hogyan döntene hovatartozásáról egy referendumon.

Azzal a kifogással kapcsolatban pedig, miszerint a HDK programja nacionalista-sze-paratista jellegű, csupán néhány tényre kívánunk rámutatni. A horvát nép Európa egyik legrégebbi népe. Habár a középkorban elveszítette a maga önálló királyságát, saját nemzeti és állami önazonosságától soha senki nem foszthatta meg. Hogyan és milyen alapon lehetne elvárni, hogy ez a nép belenyugodjon a maga szuverén jogainak megcsorbításába a mai időkben, amikor a világszintéren, a nemzetközi viszonyokban olyan új szubjektumok jelennek meg, melyeket tegnap még senki sem ismert el történelmi múltú népek?! Az első világháború idején a szlovének pl. a bécsi parlamentben a horvát történelmi államjogra hivatkoztak, ma viszont a nagyszerb hegemonizmus elszakadásukat is jóváhagyná, csakhogy könnyebben felülkerekedjen Horvátországon, vagy hogy területének háromnegyed részét Nagy Szerbiához csatolhassa.

Ennélfogva rá kell mutatnunk, hogy a maga programcéljainak megfogalmazásában – ma, a 20. század végén – a HDK nem fog, és nem kíván lemaradni a horvát politika szá-zadeleji programköveteléseihez képest. És íme, hogyan állította fel ezeket a követeléseket az 1918-as egyesülést követően Stjepan Radić, aki lényegében vezére és tanítója volt a horvát népnek: Minthogy a jugoszláv népek közös államát azoknak az erőknél az akarata hozta létre, amelyek Versaillesben megszábták az európai rendet, így a horvát nép a maga köztársaságát követeli magának, Szerbiának pedig legyen meg a maga királysága... Radić parasztpártja akkor és később is a következő jelmonddal határozta meg a horvát politika céljait: „Az én puskám legyen a saját vállamon, a pénztárcám pedig a saját zsebemben!”

A két háború közötti időszakban az egyszerű emberek is megértették, hogy enélkül sem Szabadsága, sem Köztársasága nem lehet a horvát népnek, ma viszont még az állítólag tanult politikus urak sem akarják azt jószerivel megérteni.

Programelveinkkel és céljainkkal kapcsolatban azt is meg kell világítanunk, milyen értelemben hivatkozunk mi az AVNOJ-i és a ZAVNOH-i elvekre, s hogyan viszonyulunk a konföderalizmus kérdéséhez, illetve a mai JSZSZK államberendezéséhez.

Ezt kötelességünk megtenni arra a sok levélre való tekintettel is, melyekkel nemcsak a saját tagjaink árasztanak el bennünket itthonról és külföldről, hanem a nemzetközi nyilvánosság számos képviselője is, akik szintén sokat foglalkoznak Jugoszlávia fennmaradásának vagy széthullásának esélyeivel.

Programelképzeléseinkben mi nem valamilyen politikai-taktikai megfontolásból hivatkozunk az AVNOJ-i és a ZAVNOH-i elvekre, hanem mély történelmi és nemzetközi-jogi okokból. Nem valamiféle alkotmányvédői állásponttal közelítünk az AVNOJ-i berendezkedés kérdéséhez, hanem hogy tovább építhessük és túlhaladhassuk, sőt, hogy kiutat találhassunk egyes megkövesedett értékeitől.

Ezek az alapelvek ugyanis a jugoszláv államközösség kiépítésében magukbafoglalták a jugoszláv népek teljes egyenrangúságának elvét, és mindegyiküknek, köztük természetesen a horvát népnek is az önrendelkezési jogát, egészen az elszakadás lehetőségéig. Csak ezekre az elvekre felelősködve a hazai nyilvánosság és a nemzetközi tényezők előtt sikerült Titónak megújítania a szellemileg és ténylegesen is szétesett jugoszláv államot. Később azonban a centralisztikusan megszervezett JKP önkényuralma miatt ez a jog csupán deklaratív szállóigeként maradt fenn azoknak a soraiban, akiknek a körében – a kinyilatkoztatott elvek ellenében – állandóan fennmaradt és tovább fejlődött egy valamiféle szocialista jugoszlávság kialakítási lehetőségének illúziója. Ezáltal a szovjet mintára létrejött AVNOJ-i föderalizmus egyre nagyobb következetlenségekbe és ellentmondásokba sodródott, melyektől még a lényegesen jobbá tett 1974-es alkotmány sem tudott megszabadulni.

Részint ebben gyökerezik az az unitarista-hegemonista elmélet is, mely szerint önrendelkezési jogokat a JSZSZK népei egyszer s mindenkorra kihasználták azzal, hogy ebbe az államközösségbe kerültek, minélfogva többé nincs semmiféle más választásuk.

Ez viszont tiszta képtelenség a nemzetközi jog állása szerint, de még inkább a történelmi valóság szempontjából, amióta csak léteznek nemzetek és állami képződmények.

Ennek a mi hivatkozásunknak ezekre az elvekre továbbá van egy másik, történelmi és nemzetközi dimenziója is, amelynek nem kisebb a jelentősége, mint annak, hogy a népek önrendelkezési joga elévülhetetlen és elidegeníthetetlen.

Arról van szó ugyanis, hogy a ZAVNOH által megalapozott Horvát Föderális Állam – a horvát nép – a második világháború végén a győztes demokratikus erők oldalán találta magát. És ennek messzeható történelmi jelentősége volt.

Ha nem lehet elvitatni, hogy a horvát népnek sokba került a titói jugoszláv föderáció megteremtése, akkor még kevésbé vitatható el, hogy ennek a föderációnak a sorsa a Horvát SZK nélkül hasonlíthatatlanul nehezebb lett volna. Ha nem jut át a győztesek oldalára is, a horvát nép, amikor az FHÁ a tengelyhatalmakkal együtt összeomlott, nem kerülhette volna el a csetnikek genocídiumtervét, azokat a következményeket, amelyek katasztrofálisak lettek volna számára.

Ezenkívül soha nem feledkezhetünk meg a ZAVNOH-i Horvátország történelmi érdemeiről (a horvát kommunisták és partizánok érdemeiről), hogy Horvátország összetételébe végre bekerült Isztria, s újra a mienk lett Rijeka és Zadar, továbbá Cres, Lošinj és Lastovo.

Ennélfogva magának a Horvát SZK-nak mint a horvát nép nemzeti államának a létezése – függetlenül attól, hogy sokféle okból mennyire elégedetlenek voltunk vele – továbbra is kiindulási alapot szolgáltatott a horvát nép teljes állami szuverenitásának életre keltéséhez, és az erre irányuló erőfeszítésekhez.

Ezért hivatkozunk mi az AVNOJ-i elvekre, nem pedig azért hogy egyszerűen visszaállítsuk (restauráljuk) a maga föderális államrendjét, amelyet már egyébként is megtört a miloševići nagyszerb neoexpansionizmus, de a határozott szlovén követelés is a következetes konföderális viszonyok létrehozásáért.

A HDK kezdettől fogva kinyilvánította, hogy szilárdan és félreérthetetlenül kiáll a szlovének és a Kosovóban élő albánok indokolt követelései mellett, és szembe fordul mindenfajta hegemonista-unitarista törekvéssel más népek ellenében.

Mindezekből az álláspontjainkból az is kiderül, hogyan értelmezzük mi a konföderalizmust.

Azoknak, akik az unitaristák és a bürokraták táborából már a konföderáció említése miatt is szeparatizmussal és az állami egység megbontásával vádolnak bennünket, nem kívánunk válaszolni. Ők előbb-utóbb kénytelenek lesznek megbékélni azzal a tudattal, hogy a horvát nép szuverenitásáról senki más nem határozhat, hanem csak ő maga, és az általa szabadon megválasztott képviselői testület.

Figyelmet érdemel viszont azoknak a horvát embereknek az aggodalma, akik azt kérdezik tőlünk, hogy már a konföderációról szóló vitába való belebocsátkozással is nem fogunk-e eltévelyedni, netán teljesen beleveszni egy valamiféle harmadik Jugoszlávia labirintusába, mert ha a történelmi tapasztalatokból indulunk ki, aligha számíthatunk kevésbé összekuszált és veszélytelenebb viszonyokra, mint az elsöben és a másodikban.

Egy ilyen komoly kérdésre illik komoly választ adni.

Mindenekelőtt, szem előtt kell tartani, hogy amikor a HDK felállította programcéljait és kijelölte feladatait, számot kellett vetnie a JSZSZK fenálló alkotmányos jogi rendjével, s nem kevésbé a létező világrenddel is, pontosabban azzal, hogy miképpen értelmezi az európai és a világpolitika a jugoszláv és a horvát kérdést.

Ilyen keretekben ténykedve, de azzal a szilárd elhatározással, hogy ezeket a kereteket is módosítanunk kell demokratikus úton, mi kezdettől fogva a végsőkig nyíltan és egyértelműen határoztuk meg követelésünket, hogy a JSZSZK-n belüli viszonyokat konföderális alapokra kell helyezni. Szerintünk ez az előfeltétele annak, hogy a horvát nép teljes önállósággal – a maga szabadon megválasztott képviselői vagy közvetlen

általános népszavazás útján – határozzon a saját sorsáról. Más szóval, biztosítani kívánjuk magunknak azt a jogot, hogy demokratikus módon valósíthassuk meg saját önrendelkezésünket és teljes állami szuverenitásunkat, összhangban a mai világ általános elfogadott alapelveivel.

III.

A HDK nézetei néhány más fontos kérdéstről a választások küszöbén

1.

Programelveinek és politikai álláspontjainak további kiépítése során a HDK-nak, különösen a küszöbönálló választásokra való tekintettel még határozottabban azokra a lényeges kérdésekre kell összpontosítania figyelmét, amelyek életbevágóan fontosak a horvát nép számára távlati szempontból, de a minden rendű és rangú mai ember napi problémái tekintetében is.

Eközben abból a tényből kell kiindulnunk, hogy a belső és külső körülmények folyamatos átalakulása szükségszerűvé teszi a gyökeres változásokat, és történelmi horderejű döntéseket követel tőlünk.

Az egypárti rémuralom drámai módon és váratlanul bekövetkezett összeomlása úgyszólván minden szocialista államban, bizonyos módon továbbra is akadályokba ütközik még Szlovéniában is, de még inkább Horvátországban, és különösen Bosznia-Hercegovinában, míg a többi köztársaságban teljesen ellentétes, antidemokratikus formát öltött.

A HDK kétségtől már eddig is jelentékenyen hozzájárult a politikai körülmények megváltoztatásához Horvátországban, s ezáltal egész Jugoszláviában is. Ez arra kötelez bennünket, hogy továbbra is állhatatosan kitartsunk általános programcéljaink mellett a társadalmi-politikai élet minden területén.

2.

Jóllehet ezzel a mostani – ki merem modani – történelmi nagygyűlésünkkel figyelmünket elsősorban a jövőbeni feladatokra kívánjuk összpontosítani, véleményem szerint továbbra is élen kell járnunk azoknak a múltbeli maradványoknak a felszámolásában, amelyek fékezik az előrehaladást, vagy elhomályosítják a látókört.

Ezzel összefüggésben engedjék meg, hogy kifejtsem véleményemet arról az egyre zavarodottabban megnyilvánuló, elkecsereedett horvátellenes nagyszerb gyűlöletről, amelyet az utóbbi időben főleg Josip Broz Tito szerepének egyoldalú tolmácsolásával szítanak és terjesztenek. Ez a kíméletlenül eszeveszett támadás Tito mint a szerbség minden problémájának legfőbb vétkese ellen, valójában leszámolást jelent a titói föderalizmusmal, amelyet a szerb politikai közvélemény túlnyomó része igazában soha nem fogadott el. Mi viszont amikor megőrizni kívánjuk a titoizmusnak ezt a szinte egyetlen történelmi vívmányát – a már kifejtett értelemben –, nekünk horvát szempontból semmi okunk arra, hogy személyének kultuszát és a titói tekintélyuralmat védelmezzük, amit az ő epigonjai tesznek, akiknek soha nem adatott meg, hogy behatolhassanak megjelenésének lényegébe.

3.

A társadalmi-politikai és a gazdasági rendszer átalakításának (reformjának) viszonylatában – az általános válság túlhaladásának szándékával – a HDK-nak ki kell építenie a maga általános és konkrét álláspontjait minden kérdés kapcsán, és valamennyi szint vonatkozásában (a községitől a köztársasági és a szövetségi közigazgatásig).

Itt csupán a főbb elképzelésekről szólhatunk, a részleteket pedig a választási felhívás fogja tartalmazni.

A HDK teljes egészében támogatja Marković reformját a szabad piac és a pluralista demokrácia, a konvertibilis dinár, a jogállam és a világ felé való nyitottság vonatkozásában.

Mi azonban határozottan szembefordulunk mindenfajta szövetségi szintű centralizálással, amely a köztársaságok politikai és gazdasági szuverenitását korlátozza, s bővíti a szövetségi közigazgatás jogait a belügyek intézésében és az adópolitika szabályozásában.

Nem áltathatjuk magunkat azzal, hogy a „gazdasági törvényszerűségek” mechanizmus és a vak piaci erők működése önmagában lehetővé teszi az igények kielégítését és hasznot hajt a nép minden rétege számára, s még kevésbé, hogy ez az egész horvát gazdaság javát szolgálja.

Horvátország többé nem nyugodhat bele, hogy a reformokat kompromisszumokkal, azaz a központnak tett engedményekkel vásároljuk meg, az ő számlájára, amit a múltban Tito és Bakarić kényszerített ki többszörösen is, most viszont Marković teszi ugyanezt.

Ezért a HDK határozottan követeli:

– először, hogy az alkotmányos változásokban semmit sem szabad engedni azokból a (fogyatékos) jogokból, amelyek az 1974-es alkotmány alapján illetik meg a köztársaságokat;

– másodsor, hogy az alkotmányos változásokat és az új alkotmányt kizárólag a szabadon megválasztott Horvát Országgyűlés hozhatja meg, a szövetségit pedig csak annak egyetértésével, mindennemű majorizálás nélkül.

4.

A legnehezebb feladatok a gazdasági rendszer átalakításában várnak ránk.

A demokratikus szabadságjogok, a pluralista tulajdonviszonyok, valamint a szabad tőke-, áru- és munkaerő-áramlás kinyilvánításától a célirányos berendezkedésig, és az egész gazdaság piaci törvényeken alapuló működéséig hosszú és göröngyös az út.

A pártállami önkényuralom végzetes következményeket hagy ránk örökségbe nemcsak a gazdasági-anyagi szférában, hanem a szellemi életben is. Megbomlottak vagy teljesen érvényüket veszítették úgyszólván az összes erkölcsi és munkabeli értékek, amelyek alapját képezik minden korszerű társadalomnak a szabad világban. A tudás, a munka, a rend és a törvényesség helyett az egypárti rendszer a tudatlanságot, a rendetlenséget, a bürokráciát és a kiterjedt korrupciót részesítette előnyben.

Mielőbb meg kell szüntetnünk a senki által sem birtokolt társadalmi tulajdont. A vagyon reprivatizálását azonban a bankok és a polgárok, bizonyos területeken pedig az állam részvénytulajdona alapján, a végsőkéig megfontoltan kell végrehajtani. Meg kell akadályozni, hogy a társadalmi tulajdon iránti eddigi gondatlanság – az átmeneti időszakban – a népvagyon elkótyavetyélésévé és eltulajdonításává alakuljon át. Ilyen célból valószínűleg külön állami hivatalt kell létrehozni az új tulajdonviszonyok kialakításának felügyelete érdekében.

Ezeknél és más okoknál fogva is szuverén államra van szükségünk, magas fokú jogi szerkezettel. De ugyanilyen szükségünk van a magasan fejlett tudományra és kultúrára is. Evégett sürgősen fel kell számolnunk az iskolareformok katasztrofális következményeit. Vissza kell térnünk a saját hagyományainkhoz, és a mai civilizációs vívmányokkal összhangban visszaadni a középiskolai és az egyetemi oktatás méltóságát.

5.

A HDK már kezdeményezést tett egy általános horvát részvénytársaság, a *Domovina* megalapítására, aminek megvalósulása nem csupán bürokratikus okokból késik. Itt most azzal a javaslattal is előállunk, hogy néhány más ország mintájára jó lenne, ha az új kormány elősegítené a Horvát Fejlesztési Intézet (Ügynökség) megalapítását is.

Ez az intézmény a kormánytól teljesen függetlenül a következő feladatokat kapná: szakmai tanácsokkal látná el a kisvállalkozókat és a közepes nagyságú vállalatokat; külön kiválasztás alapján serkentené a külföldi beruházásokat, összhangban a horvát gazdaság stratégiai érdekeivel; létrehozná a korszerű informatikai központot a hazai és a

nemzetközi piac technológiai-termelési adattárával, azzal a céllal, hogy elősegítse a horvát vállalatok bekapcsolódását a nemzetközi munkamegosztásba és áruforgalomba; s végül külön tanulmányt dolgozva ki a többi hazai és külföldi intézményekkel való együttműködésről a kormány, valamint a gazdasági és a társadalmi élet más szubjektumai igényeinek megfelelően.

6.

A magánvállalkozások megújításában és fejlesztésében külön kedvezményeket kell biztosítani a kivándoroltak számára, akik vissza akarnak térni hazájukba, vagy más módon kívánnak bekapcsolódni életébe.

Amennyire szükséges, hogy a művelődés terén megújuljon a Horvát Matica működése, ugyanannyira szükség van gazdasági téren felújítani a Horvát Vállalkozók Maticájának, valamint a *Hrvatska radiša* elnevezésű intézetnek a tevékenységét, visszaszolgáltatva nekik minden vagyoniukat.

7.

A horvát társadalom előtt álló feladatok sorában kiemelt helyen említendő a demográfiai hanyatlás felszámolása. Előidézésében nagy szerepet játszott a kedvezőtlen általános szellemi légkör, az erkölcsi értékek lebecsülése, a nagyméretű kivándorlás, a foglalkoztatás bizonytalansága, a lakáshiány stb. A helyzet gyökeres megváltoztatása érdekében mindenekelőtt olyan intézkedések kellene, amelyek serkentik a népesedést. Ezek között talán hatékonynak bizonyulna egy olyan törvényes rendelkezés, amely a négygyermekes családnyáknak már átlagos személyi jövedelmet biztosítana a gyermekek felneveléséért, s az ilyen családok külön kedvezményben részesülnének lakáskérdésük megoldásában is.

8.

A HDK szerint azonnal le kell állítani a nemzeti jövedelem mértéktelen kiáramlását azáltal, hogy Horvátország külön eszközöket választ le a köztársaságon kívüli fejletlen területek számára, s ugyanakkor nincs lehetősége saját fejletlen vidékein a létkérdések megoldására. Az is tarthatatlan, hogy a fejletlenek nagybani támogatása mellett Horvátország a minimális szint alatt részesíti pénzellátásban a tudományt és a kultúrát.

9.

Geopolitikai helyzeténél fogva Horvátország számára sorsdöntő fontosságú az úthálózat továbbfejlesztése. Feltétlenül előnyben kell részesíteni a Zágráb–Karlovac–Rijeka közötti autópályát és a korszerűsített vasútvonalat, továbbá a Zágráb–Split közötti autópályát, valamint Szlavónia összekötését Bosznián át Dalmáciával. Ezek az útvonalak nemzetgazdasági jelentőségűek, míg az Adriai autópálya turisztikai jelentősége van.

Horvátország külön fontosságot tulajdonít a tengeri és a légi forgalomnak is, ami eddig megengedhetetlenül a háttérbe szorult.

10.

A Radić-féle programelvekhez híven a HDK-nak külön programot kell kidolgoznia a falvak revitalizálása céljából.

A földmaximum megszüntetése mellett egy sor másik törvényes, fiskális és technológiai intézkedést kell foganatosítani a magántermelés fölélnkítése és a nagy agrokombinátok fenntartásának megoldása céljából, tekintettel a nagybani árutermelés gazdaságosságának és célszerűségének problémájára.

E tekintetben a saját hagyományainkból kell kiindulnunk, megújítva a *Gospodarske sloge* ténykedését, de hasznosítanunk kell pl. Dánia, Hollandia stb. korszerű tapasztalatait is.

11.

A HDK együttműködést kíván folytatni a független ágazati szakszervezeti mozgalmakkal, hogy minél hatékonyabban részt vehessen a városi és a falusi munkás emberek gondjainak megoldásában. Ennek megfelelően a HDK segíteni kívánja szerveződéseiket, s velük együttműködve lép fel a választásokon.

12.

A HDK álláspontja, hogy a pluralista demokrácia végrehajtott törvényesítése mindaddig nem lehet hatékony, amíg nem valósul meg az állami közigazgatási szervek és a tájékoztatási eszközök, de mindenekfölött a bíróságok, a hadsereg, az állambiztonsági szervek, valamint a rádió és a televízió depolitizálása.

13.

Híven a maga programelveihez, melyekben a HDK állást foglalt mindenfajta nemzeti kizárólagosság ellen, minden jogát elismerve a szerb és az összes többi népnek Horvátországban, a HDK külön kiemeli, hogy ellene van a revansizmus minden formájának.

Az eddigi eszmei-politikai megoszlást a háborús és a háborút követő időkben a különleges történelmi körülmények idézték elő. Végső ideje, hogy ezt a megoszlást, különösen a hazai és a kivándorolt horvátok között, de az eddigi uralkodó réteg és az ellenzék tagjai között is áthidaljuk, hogy békeességben, szabadságban és demokráciában építsük az együttélést, ahogyan ez a mai civilizált társadalmakban történik.

Ilyen megfontolásból és ezzel a céllal a HDK nyitva áll mindenki előtt, tekintet nélkül eddigi hovatartozására. A HDK egyúttal kinyilvánítja, hogy ellene van bármiféle felelősségre vonásnak az eddigi politikai ténykedésért, kivéve azokat, akik ebben az átmeneti időszakban erőszakkal próbálnák megakadályozni a társadalom demokratikus átalakulását.

14.

Következésképpen demokratikus beállítottságánál fogva a HDK a maga soraiban is eltűri a vélemények különbözőségét, a párt általános programcéljainak keretében. A HDK általános politikájáért a vezetőség felelős, a személyes felszólalásokért pedig maguk a felszólalók. Programja szerint a HDK a horvát politikai élet demokratikus központja kíván lenni, de mint minden demokratikus pártban – a centrum mellett – ebben a szervezetben is lesz majd jobb- és baloldal. Arra fogunk törekedni, hogy egymás közötti vetélkedéseikben a Horvát Demokrata Közösség programcéljai valósuljanak meg.

Záradék

Íme, a bevezetőben felsorolt eredmények, és a legfontosabb kérdésekről kialakított álláspontok kifejtése az, amellyel a HDK vezetősége kiáll e mostani ünnepi és munkajellegű gyülekezeten elé, s ezekkel, valamint a nagygyűlés elfogadásra kerülő határozataival kívánunk megjelenni a horvát nyilvánosság előtt is az első szabad választások küszöbén.

Ezek a választások, reálisan nézve, még nem lehetnek teljesen egyenrangúak minden résztvevő számára. Számunkra sem, akik még három héttel ezelőtt is féllégális körülmények között dolgoztunk, állandóan a betiltástól és az egyéni üldöztetésektől kellett tartanunk, szemben a Kommünista Szövetséggel és a Szocialista Szövetséggel, amelyek kiépített, professzionális párt- és államapparátussal rendelkeznek, s az anyagiak mellett megfelelő tájékoztatási eszközeik is vannak: a napilapoktól kezdve az RTV-ig.

Mindennek ellenére én mégis biztos vagyok választási győzelmünkben.

Mi készen állunk arra, hogy önállóan vegyünk részt a választásokon. Ugyanakkor koalíciós együttműködésre is hajlandók vagyunk a választások előtt és alatt egyaránt azoknak a pártoknak a vezetőségeivel és azokkal a párton kívüli emberekkel, akikkel ez az együttműködés gyümölcsözőnek ígérkezik, tekintettel a programban foglalt és személyes előfeltételekre. Eddig ilyen jellegű kezdeti megbeszéléseket folytattunk a Horvát Szociáldemokrata Párt, a Horvát Szociáliberális Szövetség, a Horvát Egyetemisták Szövetsége és a Szakszervezeti Szövetség képviselőivel, valamint néhány párton kívüli személlyel.

Noha már eddig is kivételesen nagy, sőt minden várakozást felülmúló eredményeket értünk el a HDK befolyásának és szervezetének erősítésében, nem szabad átengednünk magunkat az önelégültségnek.

A választási harc nem ígérkezik könnyűnek. Már eddig is alkalmunk volt tapasztalni, ki mindenki képes összefogni ellenünk. A legkülönbözőbb ellenfeleink nem válogatnak az eszközökben – sem idehaza, sem külföldön –, hogy megtörjék befolyásunkat. Minden eddigi erőfeszítésük azonban – akár egyéni forgatókönyvhöz igazodtak – szinte teljesen hiábavalónak bizonyult. Nincs rá ok, hogy a választásokon másként legyen.

És ha már a választásokról van szó, engedjenek meg még néhány észrevételt.

Minden eddigi nehézség mellett, emelylekkel megalapításunk óta egészen a mostani nagygyűlésig meg kellett küzdenünk, nem feledkezhetünk meg még egy nagy ellenfelünkről. Ez pedig az idő. A választásokig már csak hat hetünk maradt hátra.

A világ demokratikus országaiban a következő választásokra való felkészülés mindjárt az előző befejeződése után megkezdődik. Az előkészületek tehát 4–5 évig tartanak, mégpedig nemcsak a vezetőségnek, hanem a párt egész tagságának részvételével.

A mi körülményeink között mindez alig néhány hónapra korlátozódott, mialatt görcsös erőfeszítéseket kellett tennünk a HDK pusztá léteért is, s most már csak alig néhány hét választ el bennünket a megmérettetéstől.

Ezeken a választásokon a magunk programcéljaival jelenünk meg, kiegészítve a kifejtett nézetekkel. És minthogy ennek a nagygyűlésnek, amely megválasztja majd az új Elnökséget és a többi testületet, mi most átadjuk megbízatásunkat, így önökre, a HDK I. általános nagygyűlésének résztvevőire vár a megtisztelő feladat, hogy ezeket a programcélokat megvitatassák vagy elvessék, módosítsák és kiegészítsék, saját véleményük és határozataik alapján.

Többek között ezzel is azt bizonyítjuk, hogy az általunk óhajtott demokrácia mellett vagyunk a saját sorainkban épp úgy, mint a szabad és szuverén Horvátországban. És minthogy hiszek a HDK programcéljaiban, amelyek a mi embereink szívéből és lelkéből fakadtak, akár idehaza, akár külföldön élnek, és mivel hogy hiszek a horvát ember tudatosságában és akarásában, akár csak önökben is, akik ezt a szándéktudatot alig néhány hónap alatt a HDK ilyen fenséges építményévé tudták átformálni, ennél fogva hiszek a mi választási győzelmünkben is.

Következésképpen pedig hiszek abban is, hogy a HDK ki fogja elégíteni a maga tagságának és az egész horvát népnek az elvárásait a csorbítatlan szabadság és a korlátlan szuverenitás szent jogának életrekelésében. Ehhez a célhoz azonban – egyöntetű erőfeszítéssel, bátor elhatározottsággal és bölcsességgel – még minden előfeltételt meg kell teremtenünk, hogy azután a horvát nép ennek az átmeneti kornak bármilyen körülményei között is önállóan dönthessen a saját sorsáról.

HORVÁTORSZÁGI MAGYAR NÉPPÁRT

(Madžarska narodna stranka Hrvatske)

1. *Horvátországi Magyar Néppárt – Madžarska narodna stranka Hrvatske*
2. *A párt alakuló közgyűlésére 1990. március 5-én került sor Vörösmarton. Bejegyzése folyamatban.*

3–4. *

5. *nem*

6. *Helyi szervezetek alakulnak (minimum öt taggal).*

7. *Legfontosabb szerve a Közgyűlés. 17 tagú Köztársasági Elnöksége van. Elnök: Csörgits József, ügyvezető elnök: Ruzsicska Mária. Három bizottsága működik: az Etikai, Fegyelmi és a Számvizsgáló Bizottság.*

8. *A helyi szervezetek most vannak alakulóban.*

* *A programot nem bocsátották rendelkezésünkre.*